

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJS STUDIJS

10

*Rimantas Miknys
Lietuvos demokratų partija
1902-1915 metais*

1995

**LIETUVIŲ
ATGIMIMO ISTORIJOS
STUDIJOS**

*Skiriu Motinai ir
šviesiam Tėvo atminimui*

ISSN 1392-0391

Mykolo Römerio 120-osioms metinėms

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJS

10

Rimantas Miknys

Lietuvos demokratų partija 1902-1915 metais

VILNIUS

A. Varno personalinė įmonė

1995

UDK 947.45.052

Li-191

Redakcinė kolegija:

Antanas Kulakauskas

Česlovas Laurinavičius

Raimundas Lopata

Rimantas Miknys

Egidijus Motieka (vyriausiasis redaktorius)

Vladas Sirutavičius

Giedrius Subačius

Antanas Tyla

Knyga išleista su finansine

ATVIROS LIETUVOS FONDO parama

ISBN 9986-491-22-3

© Rimantas Miknys, Lietuvos istorijos institutas

TURINYS

PRATARMĖ	7
ĮVADAS	8
1. LIETUVIŲ DEMOKRATŲ PARTIJOS KŪRIMASIS IR 1902 - 1904 METŲ POLITINĖ-SOCIALINĖ PROGRAMA	16
1.1. LDP ištakos ir prielaidos	16
1.2. LDP steigimas	27
1.3. LDP pagrindinės programinės nuostatos ir jų įtaka partijos organizavimui	32
2. LIETUVIŲ (LIETUVOS) DEMOKRATŲ PARTIJOS ORGANIZACINIS IR VISUOMENINIS-POLITINIS VEIKIMAS 1905 METAIS	44
2.1. LDP organizacinės problemos, jų sprendimas ir rezultatai	45
2.2. LDP visuomeninė-politinė veikla ir partijos naujų programinių nuostatų formavimas	61
3. LIETUVOS DEMOKRATŲ PARTIJA 1906 - 1915 METAIS	94
3.1. LDP organizacinės evoliucijos ir veiklos ypatumai	96
3.2. LDP politinės-socialinės programos bruožai	128
3.3. Tautiniai-politiniai LDP veiklos aspektai	142

IŠVADOS	168
PRIEDAI	173
LENTELĖS.....	174
LIETUVOS DEMOKRATŲ PARTIJOS PAGRINDINIAI DOKUMENTAI	184
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA	218
STRESZCZENIE	226
RÉSUMÉ.....	238
TRUMPINIAI	249
ASMENŲ RODYKLĖ.....	250

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Archyvų ir rankraščių fondai

Lietuvos valstybinis istorijos archyvas

- F. 378 - Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarija
- F. 419 - Vilniaus gubernijos Žandarų valdyba
- F. 1006 - Suvalkų, Augustavo ir Seinų apskričių Žandarų valdyba
- F. 1007 - Vilkaviškio ir Vladislavovo (Naumiesčio) apskričių Žandarų valdyba

Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius

- F. 12 - Kauno valstybinio universiteto bibliotekos varia
- F. 29 - Literatūrinių rankraščių kolekcija
- f. 37 - Žemaitijos dvarų dokumentų kolekcija
- F. 56 - "Varpo", "Ūkininko", "Naujienu" redakcijos
- F. 117 - Leonas Petras
- F. 138 - Römerių šeimos aktai
- F. 199 - Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjunga
- F. 255 - Lietuvių mokslo draugijos rankraščių rinkinys

Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius

- F. 1 - Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos rankraščių rinkinys (Lietuvos visuomenės, mokslo ir kultūros veikėjai)

Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos Rankraščių skyrius

- F. 1 - Įvairūs rašytojai, kalbininkai, kultūros veikėjai
- F. 61 - Įvairios draugijos

Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos
Rankraščių skyrius

F. 10 - Boruta Kazys
F. 66 - Toliušis Zigmas

Rusijos centrinis valstybinis istorijos archyvas, Sankt Peterburgas

F. 776 - Vyriausioji spaudos reikalų valdyba

Rusijos Spalio revoliucijos, Aukščiausiųjų valstybinės valdžios organų
centrinis valstybinis archyvas, Maskva

F. 102 - Policijos departamentas
F. 532 - Konstitucinė-demokratinė partija

Skelbti šaltiniai

J. Bagdonas, "Iš mūsų atsiminimų apie d-ą Vinčą Kudirką", *Varpas*, 1924, p. 145-148

J. Bagdonas, "Iš varpininkų veiklos", *Varpas ir varpininkai*, Kaunas, 1939, p. 178-205

J. Bagdonas, "'Lietuvos ūkininko' sukaktuvių proga", *Lietuvos ūkininkas*, 1930 12 04, nr. 49

[J. Bagdonas], *Męs ir Lietuvos socialdemokratai*, Vilnius, 1907

F. Bortkevičienė, "'Liet. ūkininko' administracija ir finansai", *Lietuvos ūkininkas*, 1930 12 04, nr. 49

F. Bortkevičienė, "Lietuvos ūkininko" redaktoriai ir rašytojai", *Lietuvos ūkininkas*, 1930 12 04, nr. 49

V. Biržiška, *Lietuviški slapyvardžiai ir slapyraidės*, d. 1, 2, Kaunas, 1943

V. Biržiška, *Lietuvių bibliografija*, d. 4, t. 1, Kaunas, 1935; d. 4, t. 2, Kaunas, 1939

J. Gabrys, "Didysis Vilniaus seimas ir jo reikšmė Lietuvai", *Naujoji Romuva*, 1936, nr. 47-50; 1937, nr. 1, 3, 7, 9

K. Grinius, *Atsiminimai ir mintys*, t. 1, Tübingen, 1947; t. 2, Chicago, 1962

K. Grinius, "Kaip aš buvau 'Lietuvos ūkininko' redaktorium", *Lietuvos ūkininkas*, 1930 12 04, nr. 49

K. Grinius, "Pirmieji 'Varpo' metai", *Varpas*, 1920, nr. 1, p. 2-3
Hel. Rom. [E. Römer], "Śp. Tadeusz-Stanisław Wróblewski", *Kurjer Wileński*, 1925 07 25, nr. 152

"Iš E. Galvanausko atsiminimų", *Varpas*, 1970/1971, nr. 10, p. 100-104

- J. S-lius [J. Basanavičius], *Iš Didžiojo Vilniaus seimo istorijos*, Vilnius, 1925
- V. Kapsukas, *Raštai*, t. 7, Vilnius, 1964, p. 545-659
- Ko reikia valstiečiams* [Parengė: Pranas Paršaitis-Siūlelis ir P. Ruseckas], Vilnius, 1907
- J. Kriščiūnas, "Kaip atsirado ir augo "Lietuvos ūkininko" priedas "Žemė", *Lietuvos ūkininkas*, 1930 12 04, nr. 49
- J. Kubilius, *Viltininko mintys*, Kaunas, 1929
- L.A. [A. Smetona], "Praeities pėdsakai", *Lietuvos aidas*, 1929, nr. 55, 61, 66
- Laumės vaikas [K. Grinius], *Teisingas žemės valdymas Lietuvoje*, Tilžė, 1906
- Lietuvos demokratų partijos programa*, Tilžė, 1906
- "Lietuvos ūkininko" pranešimas, Vilnius, 1905
- Litwa wobec wojny* (Poufny memoriał Michała Römera z sierpnia 1915), *Zeszyty historyczne*, zes. 17, Paryž, 1970, s. 58-127
- S. Matulaitis, *Atsiminimai*, Vilnius, 1957
- [J. Paršaitis-Gabrys], *Mūsų valsčius ir jo ydos*, Vilnius, 1905
- Programas Lietuviškos Social-demokratiškosios partijos*, [b.v.], 1896
- Programas Lietuvių demokratų partijos* [projektas], *Varpas*, 1902, nr. 12, p. 257-266
- Prospektas "Varpas" - literatūros, politikos ir mokslo mėnesinis laikraštis
- R-lis. [A. Rimka], "Lietuvos demokratų partijos programa" [projektas], *Varpas*, 1914, nr. 3, p. 107-113
- A. Rimka, "Mano pirmoji pažintis su "Lietuvos ūkininku", *Lietuvos ūkininkas*, 1930 12 04, nr. 49
- P. Ruseckas, "Iš mano darbų "Lietuvos ūkininkui", *Lietuvos ūkininkas*, 1930 12 04, nr. 49
- [P. Ruseckas], *Lietuvių valstiečių sąjungos programa*, Vilnius, 1906
- [P. Ruseckas], *Lietuvos valstiečių sąjungos organizacijos įstatai*, Vilnius, 1906
- P. Ruseckas, "Mano atsiminimai apie pirmąsias L. V. S. dienas ir D-rą K. Grinių", in *Varpas*. Jubiliejinis Dr. K. Griniaus numeris, Kaunas, 1926, p. 202-212
- S. Rušova, *Kaip bulgarai laisvę įgijo*, I ir II d., Vilnius, 1905
- A. Smetona, *Rinktiniai raštai*, Kaunas, 1990
- J. Šaulys, "Mano kelias varpininkų gretose", *Varpas*, 1953, nr. 1, p. 39-49
- J. Tumas, "Viltininko Tumo Vilniaus atsiminimai", *Vairas*, 1931, nr. 10, p. 160-161
- Varpas ir varpininkai*, Kaunas, 1939
- Varpas*. Jubiliejinis Dr. K. Griniaus numeris, Kaunas, 1926

- J. Vileišis, "Pirmieji "Lietuvos ūkininko" numeriai", *Lietuvos ūkininkas*, 1930 12 04, nr. 49
- P. Višinskis, *Kas tai yra konstitucija*, Vilnius, 1906
- P. Višinskis, *Mūsų reikalavimai*, Vilnius, 1906
- P. Višinskis, *Raštai*, Vilnius, 1964
- P. Višinskis, *Vaina arba Karė*, Vilnius, 1906
- P. Višinskis, *Visuotinas, lygus, slaptas ir betarpiškas balsavimas*, Vilnius, 1905
- P. Višinskis, *Žmogaus tiesos*, Vilnius, 1905
- П. Лэонас, *По вопросу земельной реформы в Литве*, Вильнюс, 1907
- П. Милуков, *Воспоминание (1859-1917)*, т. 1, N.Y., 1951
- Политические партии*. Сборник программ существующих в России политических партии, Москва, 1906

Spauda

- Darbininkų balsas, 1905 m.
- Lietuvos ūkininkas, 1905-1915 m.
- Lietuvos ūkininko priedai:
- Žemė, 1907-1914 m.
  - Mokykla, 1909-1912 m.
  - Sveikata, 1905-1914 m.
  - Jaunimas, 1910-1914 m.
- Lietuvos žinios, 1909-1915 m.
- Lietuvos žinių priedai:
- Aušrinė, 1910-1914 m.
  - Farmaceutų reikalai, 1911-1914 m.
  - Mokykla, 1912-1914 m.
- Naujienos, 1901-1903 m.
- Naujoji gdynė, 1906 m.
- Skardas, 1907 m.
- Ūkininkas, 1890-1905 m.
- Varpas, 1889-1905 m.
- Varpas, 1913-1914 m. Nr. 1-3.
- Vilniaus žinios, 1905, 1907-1909 m.
- Viltis, 1909 m.

Literatūra

- B. Almantas**, "Vidurinėsios lietuvių politinės srovės kelias", *Varpas*, 1953, nr. 1, p. 17-23
- J. Ambrazevičius**, "Ideologinių grupių santykiai "Aušros" ir "Varpo" gadyneje", in *Krikščionybė Lietuvoje: Praeitis, dabartis, ateitis*, Kaunas, 1938, p. 229-237

- J. Audėnas**, *Lietuvos valstiečiai liaudininkai*, N.Y., 1986
- J. Bardach**, *O dawnej i niedawnej Litwie*, Poznań, 1988
- M. Barnėnas**, "'Viltį' atsiminus", *Vairas*, 1932, nr. 11, p. 137-152
- K. Bielinis**, *Penktieji metai*, N.Y., 1959
- M. Biržiška**, *Lietuvių tautos kelias į naująjį gyvenimą*, t. 2, Los Angeles, 1953
- R. Boudon, F. Bourricaud**, *Dictionaire critique de la sociologie*, Presses universitaires de France, 1982
- J. Būtėnas**, *Vincas Kudirka*, Kaunas, 1937
- J. Būtėnas, M. Mackevičius**, *Mykolas Sleževičius*, Chicago, 1954 [Antaras leidimas: Vilnius, 1995]
- J. Butėnas**, *Vincas Kudirka*, Vilnius, 1988
- J. Butėnas**, *Vinco Kudirkos bendražygiai*, Vilnius, 1993
- J. Butėnas**, *Gyvenusi kitiems [Apybraiža apie Feliciją Bortkevičienę]*, Kaunas, 1993
- Pr. Čepėnas**, *Naujųjų laikų Lietuvos istorija*, t. 1, Vilnius, 1992
- V. Čižiūnas**, "Idėja ir veiksmas: varpininkų tautinės ideologijos bruožai", *Varpas*, 1965, nr. 6, p. 45-48
- A. Eidintas**, *Antanas Smetona*, Vilnius, 1990
- A. Eidintas**, *Kazys Grinius*, Vilnius, 1993
- A. Eidintas**, *Mykolas Sleževičius*, Vilnius, 1995
- A. Eidintas**, *Slaptasis lietuvių diplomatas*, Vilnius, 1992
- J. Gabrys**, "Vincas Kudirka", in V. Kudirka, *Raštai*, t. 1, Tilžė, 1909, p. 5-33
- A. Gaigalaitė**, *Klerikalizmas Lietuvoje 1917-1940*, Vilnius, 1970
- A. Gaigalaitė ir R. Miknys**, "Lietuvos demokratų partijos programos klasinės esmės klausimu", *Istorija*, 1983, t. 23, p. 74-87
- P. Girdzijauskienė**, *1905-1907 metų revoliucija Lietuvoje*, Vilnius, 1955
- J. Gray**, *Liberalizmas*, Vilnius, 1992
- A. Gureckas**, "Liberalizmas ir tautinės valstybės idėja", in *Lietuviškas liberalizmas*, Chicago, 1959, p. 116-134
- J. Jurginis**, "Lietuvių mokslo draugija", in *Mokslo, kultūros ir švietimo draugijos*, Vilnius, 1975, p. 37-118
- J. Jurkiewicz**, "Demokraci Wileńscy w latach 1905-1914 (Zarys działalności i myśli politycznej)", *Acta Baltico-Slavica*, t. XV, 1983, s. 157-173
- J. Jurkiewicz**, *Rozwój polskiej myśli politycznej na Litwie i Białorusi w latach 1905-1922*, Poznań, 1983
- J. Jasaitis**, *Gabrielė Petkevičaitė-Bitė*, Vilnius, 1972
- M. Jučas, I. Lukšaitė, V. Merkys**, *Lietuvos istorija. Nuo seniausių laikų iki 1917 metų*, Vilnius, 1988
- St. Kairys**, *Lietuva budo*, N.Y., 1957
- St. Kairys**, *Tau Lietuva*, Boston, 1964

- M. Karalius**, *Lietuvos demokratų partija 1902-1907 metais*, Diplominis darbas, mašinraštis, Vilnius, 1988
- V. Kavolis**, Įvadas knygai, *Lietuviškas liberalizmas*, Chicago, 1959, p. 9-16
- V. Kavolis**, "Moralinės kultūros: žemėlapiai, trajektorijos, įtampos", in *Metmerių laisvieji skaitymai 1959-1989*, Vilnius, 1993, p. 173-195
- V. Kavolis**, "Ramūnas Bytautas ir "Aušrinės" sąjūdis", *Aušrinė*, 1989, nr. 1, p. 36-40
- P. Klimas**, "Moksleivių sąjūdžio pusamžis", *Aušrinė*, 1990, nr. 1, p. 55-62
- M. Krupavičius**, *Visuomeniniai klausimai*, Chicago, 1983
- A. Kulakauskas**, "Šaka, atskilus nuo tautos...", *Sietynas*, 1988, nr. 3, p. 89-101
- V. Kviška**, "Lietuvių tautinis judėjimas ir varpininkai. Ligi Didžiojo Seimo Vilniuje 1905 m.", in *Dr. K. Griniaus Jubiliejinis Varpas*, Kaunas, 1926, p. 43-63
- V. Kviška**, "Lietuvių tautinis judėjimas ir varpininkai", *Varpas*, 1931, nr. 1, p. 33-62
- V. Kviška**, "Tautos vieningumo siekiant", *Lietuvos aidas*, 1934 05 09, nr. 105; 1934 05 11, nr. 106
- R. Laukaitytė**, "Lietuviai Valstybės Dūmoje", in *Lietuvos istorijos metraštis*, 1992, Vilnius, 1994, p. 31-43
- Lietuvių enciklopedija**, t. 16, Boston, 1958, p. 31, 112, 113, 172; t. 19, Boston, 1959, p. 135-136; t. 33, p. 68
- Lietuvių nacionalinio išsivadavimo judėjimas (ligi 1904 metų)**. [Ats. red.: V. Merkys], Vilnius, 1987
- Lietuvos TSR istorija**, t. 1: Nuo seniausių laikų iki 1917 metų, Vilnius, 1985
- R. Lopata**, "Lietuvių inteligentijos politinė veikla 1914-1915 metais", in *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 3, Vilnius, 1991, p. 231-251
- V. Maknys**, *Lietuvių teatro raidos bruožai*, Vilnius, 1972
- P. Maldeikis**, "Moderniosios pažangos problemos", in *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 2, Roma, 1966, p. 30-36
- A. Merkelis**, *Antanas Smetona. Jo visuomeninė, kultūrinė ir politinė veikla*, N.Y., 1964
- A. Merkelis**, *Didysis varpininkas Vincas Kudirka*, Chicago, 1989
- A. Merkelis**, "Viltis", *Vairas*, 1932, nr. 11, t. 6, p. 191-197
- V. Merkys**, *Krygnešių laikai 1864-1904*, Vilnius, 1994
- V. Merkys**, "Lietuvos socialdemokratai ir nacionalinio išsivadavimo judėjimas (ligi 1904 m.)", in *Mintys apie Lietuvos komunistų partijos kelią*, Vilnius, 1989
- V. Merkys**, *Lietuvos valstiečiai ir spauda XIX a. pabaigoje - XX a. pradžioje*, Vilnius, 1982
- V. Merkys**, *Nelegalioji lietuvių spauda kapitalizmo laikotarpiu (ligi 1904 m.)*, Vilnius, 1978

V. Mickevičius-Kapsukas, "Lietuvių demokratų ir socialdemokratų partija", in *Raštai*, t. 1, Vilnius, 1960, p. 204-225

R. Miknys, "Lietuvių liberalų periodinės spaudos organizavimas 1888-1905 m.", *MAD*, 1988, t. 3 (104), p. 59-74

R. Miknys, E. Motieka, "Tautiškoji lietuvių demokratų partija: idėjinės-politinės kūrimosi aplinkybės", in *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 1, Vilnius, 1990, p. 80-126

R. Miknys, "'Varpas" ir Lietuvių demokratų partija", *Lituanistica*, 1991, nr. 1(5), p. 12-23

R. Miknys, "'Varpo" bendradarbiai ir varpininkų spaudos leidinių korespondencijos", in *Jaunųjų istorikų darbai* (Tezės), kn. 6, Vilnius, 1987, p. 151-155

R. Miknys, "Vilniaus autonomistai ir jų 1904-1905 m. Lietuvos politinės autonomijos projektai", in *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 3, Vilnius, 1991, p. 173-198

E. Motieka, "Didysis Vilniaus seimas: idėja, iniciatyva, organizacija", *Proskyna*, 1990, nr. 4-7, p. 233-239

E. Motieka, *Didysis Vilniaus seimas*, Vilnius, 1993. Disertacijos humanitarinių mokslų srities istorijos krypties daktaro laipsniui įgyti, mašinraštis

J. Pajaujis, "Dėl tautos ir laisvės", *Varpas*, 1953, nr. 1, p. 6-12

J. Pajaujis, "Politinių grupių sociologiniai bruožai", *Varpas*, nr. 2, p. 16-20

A. Petrika, *Lietuvių tautinio atbudimo pionieriai*, N. Y., 1939

A. Piročkinas, *Prie bendrinės kalbos ištakų*, Vilnius, 1977

V. Pūkienė, *Lietuvių švietimo draugijos 20 amžiaus pradžioje [1906-1915 metais]*, Vilnius, 1994

M. Römer, *Litewskie stronictwa polityczne*, Wilno, 1922

M. Römer, *Litwa. Studium o odrodzeniu narodu litewskiego*, Lwów, 1908

S. Senkonis, "Lietuvos kairiųjų partijų užuomazga ir pasaulėžiūriniai jų pagrindai", *Tėvynės sargas*, 1953, t. 3, nr. 2(9), p. 225-230

D. Staliūnas, "Rinkimai į I Rusijos Dūmą Lietuvoje", in *Lietuvos istorijos metraštis, 1992*, Vilnius, 1994, p. 45-66

A. D. Smith, *Nacionalizmas 20 amžiuje*, Vilnius, 1994

W. Suleja, "Kresy Wshodnie w myśli politycznej polskiej irredenty w okresie popowstaniowym (1864-1914)", in *Polska myśl polityczna XIX i XX wieku*, t. 6: *Między Polską etniczną a historyczną*, Wrocław, 1988, s. 167-186

J. Szacki, *Historia myśli socjologicznej*, cz. 1, Warszawa, 1983

M. Šalčius, *Dešimt metų tautiniai kultūrinio darbo Lietuvoje (1905-1915)*, Chicago, 1917

P. Šalčius, *Raštai*, Vilnius, 1989

R. Šarmaitis, "Nacionalinio išsivadavimo judėjimas Lietuvoje", in *"Aušra" ir lietuvių visuomeninis judėjimas XIX a. pabaigoje*, Vilnius, 1986, p. 44-54

Tarybų Lietuvos enciklopedija, Vilnius, 1986, t. 2, p. 111; Vilnius, 1988, t. 4, p. 24

A. Tyla, "M. Hroch, "Die Vorkämpfer der nationalen Bewegung bei den kleinen Völkern Volkes..." in *Lietuvos istorijos metraštis*, 1971, Vilnius, 1971, p. 144

A. Tyla, *1905 metų revoliucija Lietuvos kaime*, Vilnius, 1968

V. Trumpa, "Dr. Kazys Grinius ir tautinis atgimimas", *Metmenys*, 1967, nr. 13, p. 88-89

V. Trumpa, "Liberalinės minties raida Lietuvoje", in *Lietuviškasis liberalizmas*, Chicago, 1959, p. 167-192

V. Trumpa, *Lietuva XIX-tame amžiuje*, Chicago, 1989

J. Tomaszewski, "Kresy wschodnie w polskiej myśli politycznej XIX i XX w.", in *Polska myśl polityczna XIX i XX wieku*, t. 6: *Między Polską etniczną a historyczną*, Wrocław, 1988, s. 97-118

R. Vėbra, "'Aušros" idėjinės orientacijos", in *"Aušra" ir lietuvių visuomeninis judėjimas 19 a. pabaigoje*, Vilnius, 1988, p. 44-55

R. Vėbra, A. Nesavas, "Liberalizmas Lietuvoje 19 a. antrojoje pusėje", *MAD*, 1975, t. 4(83), p. 23-33

R. Vėbra, *Lietuvių tautinis atgimimas XIX amžiuje*, Kaunas, 1992

R. Vėbra, *Lietuvių visuomenė XIX a. antrojoje pusėje*, Vilnius, 1990

E. Vidmantas, *Lietuvos darbininkų periodinė spauda 1895-1917*, Vilnius, 1979

E. Vidmantas, "'Varpo" politinė programa", *Lituanistica*, 1991, nr. 1(5), p. 24-35

J. Vilčinskas, *Lietuvos socialdemokratija*, London, 1985

V. Žilėnas, *Dėl lietuviškos mokyklos (1905-1914)*, Vilnius, 1935

Г. Алексеева, *Народничество в России в XX в. Идеиная эволюция*, Москва, 1990

Ю. Андрияшайтите, "Идеологическая борьба в Литве в период (1907-1910 г. г.)", *Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. LKP istorijos klausimai*, 1962, t. 2, p. 21-51

П. Булат, *Литовцы*, СПб., 1909

К. Залевский [С. Трусевич], "Национальные партии в России. Литва" in *Общественное движение в России в начале XX века* [Под ред.: Л. Мартова и др.], т. 3, кн. 5, СПб., 1914

П. Лёнас, *По вопросу земельной реформы в Литве*, Вильнюс, 1907

П. Милюков, *Национальный вопрос*, Praha, 1925

Общественное движение на польских землях. Основные идейные течения и политические партии в 1864-1911 г. г., Москва, 1988

М. Рёмер, Е. Ромер-Охенковская, "Поляки", in *Формы национального движения в современных государствах*, СПб., 1910, с. 356-382